

ЖАБЫҚ ТҰҚЫМДЫ ӨСІМДІКТЕР БӨЛІМІ

Орындағандар: Ыбырай Шынар, Серикова Асель

Тексерген: б.з.д. профессор Шалабаев Қ.Ы.

ЖОСПАР:

I.Кіріспе

II.Негізгі бөлім

1.Жабықтұқымдылар бөлімінің белгілері

2.Гүлді өсімдіктердің жіктелуі

3.Гүл құрылысы

4.Гүлшоғырлар

5.Даражарнақтылар класы

6.Қосжарнақтылар класы

7.Қосарлы ұрықтану

III.Қорытынды

Пайдаланған әдебиеттер

Кіріспе

Гүлді өсімдіктер , жабық тұқымдылар (*Magnoliophyta* немесе *Angiospermae*) – өсімдіктердің ең жоғарғы тобы. Бұлардың ашық тұқымдылардан айырмашылығы – тұқым бүршігі жатын ішінде жетіледі. Гүлді өсімдіктер барлық құрлықта өседі, суда кездесетін түрлері де бар. Биіктігі бірнеше мм-ден (балық оты) 150 м-ге (эвкалипт) дейін, шырмауықтар 200 м-ден асады. Олардың жалпы морфологиялық, анатомиялық, эмбриолиялық белгілері ұқсас болғанымен, өсімдіктердің тіршілік ортасының жағдайларына бейімделуіне байланысты кейбір мүшелерінің өзгеріп не тіпті жойылып кеткендері бар. Палеоботаникалық деректер бойынша алғашқы Гүлді өсімдіктер мәңгі жасыл жапырақтары, қос жынысты гүлдері бар, ағаш тәрізді өсімдіктер болған. Гүлді өсімдіктердің ең көп тараған уақыты – бор кезеңінің аяғы. Гүлді өсімдіктердің Жер шарына кең таралуына олардың құрғақшылыққа төзімді вегетативті органдарының болуы, қолайсыз климаттық жағдайда өсуге бейімділігі, негізінен, жәндіктер арқылы тозаңдануы, тұқымдары мен жемістерінің жануарлар арқылы таралуы себеп болған. Қазір Гүлді өсімдіктерді даражарнақтылар және қосжарнақтылар деп 2 класқа бөледі. Олардың 450 тұқымдасқа бірігетін 12,5 мың туысы және 250 мыңнан астам түрлері белгілі. Қазақстанда 125-тей тұқымдасы, 1000-нан астам туысы, 6000-дай түрі кездеседі. Гүлді өсімдіктердің ең ірі тұқымдастары: астық, бұршақ тұқымдастар, күрделігүлділер, еріндігүлділер, т.б.

ЖАБЫҚТҰҚЫМДЫ ӨСІМДІКТЕР БӨЛІМІ - **ANGIOSPERMAE**

- 1) *Ең көп өсімдіктер тобы*
- 2) *250 мыңға жуық түр*
- 3) *390 тұқымдас*

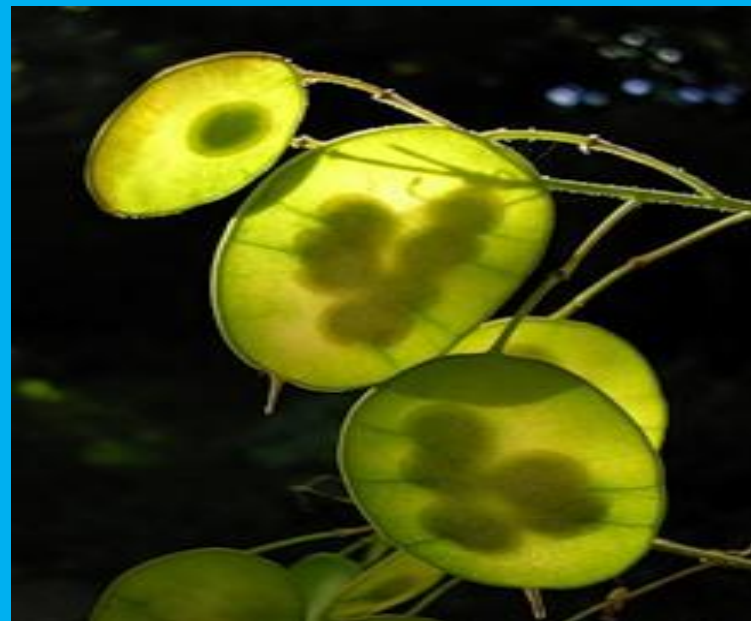

Бөлім белгілері

- ▣ *Гүлінің болуы*
- ▣ *Жемісінің болуы*
- ▣ *Кең таралуы*
- ▣ *Мүшелер мен ұлпалардың жоғары мамандануы*
- ▣ *Тіршілік формасының барлық түрлері*

Миндаль
Лунария

Гүлді өсімдіктердің жіктелуі

■ Гүлді өсімдіктердің жіктелуі

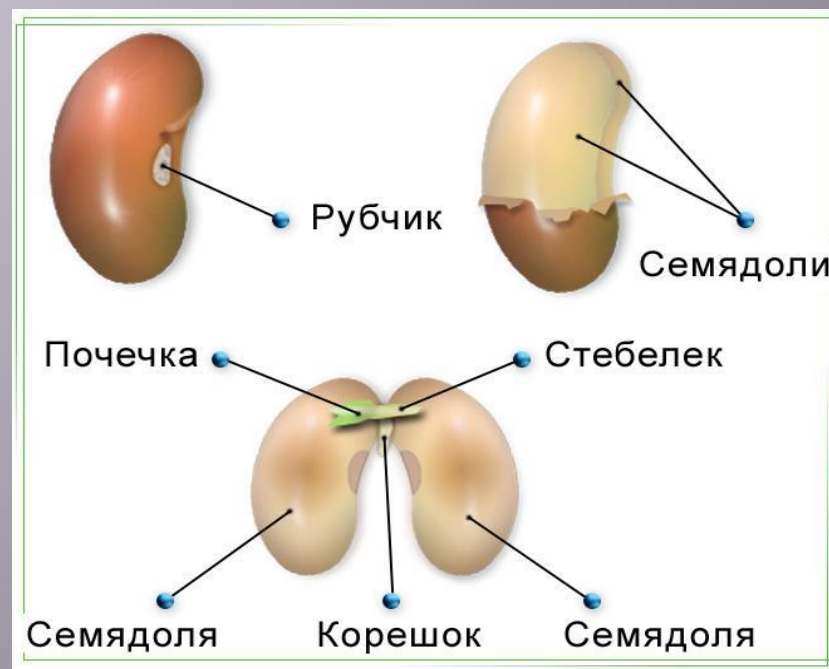
Даражарнақтылар класы

1) Ұрық 1 тұқым жарнақты

Қосжарнақтылар класы

1) Ұрық 2 тұқым жарнақты

Гүлді өсімдіктердің жіктелуі

*2) Көпшілігі шөптесін,
ағаш түзбейді*

*2) Ағаштар, бұта және
шөптесін*

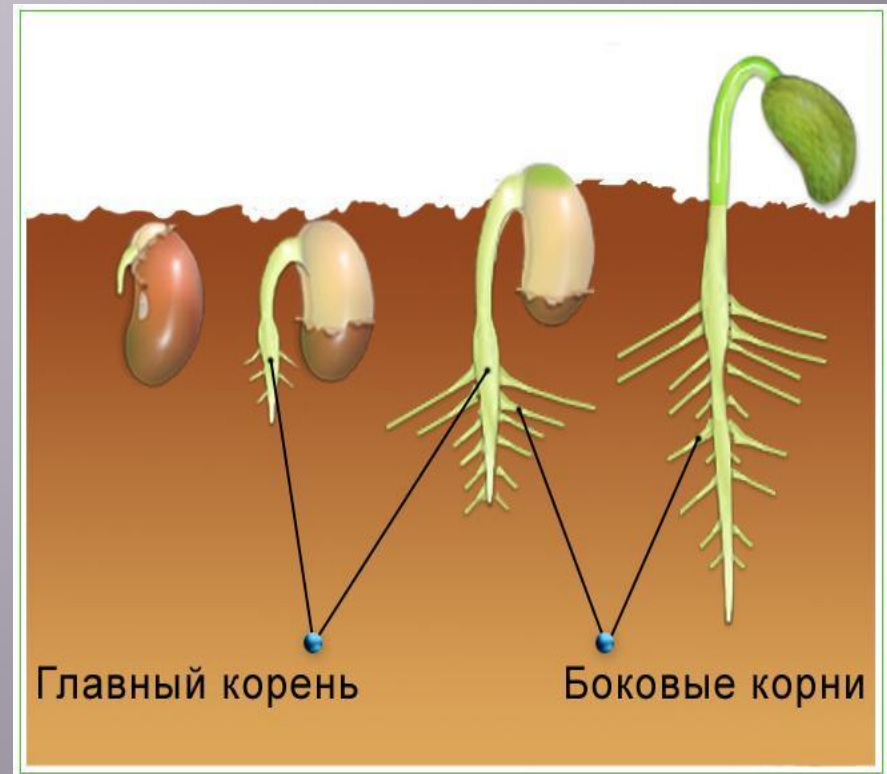

Гүлді өсімдіктердің жіктелуі

3) Тамыр жүйесі шашақты

3) Тамыр жүйесі бұрыннан кіндік

Гүлді өсімдіктердің жіктелуі

4) Жапырақ жүйкеленуі
параллель немесе доға

4) Жапырақ жүйкеленуі
торлы

Параллельное

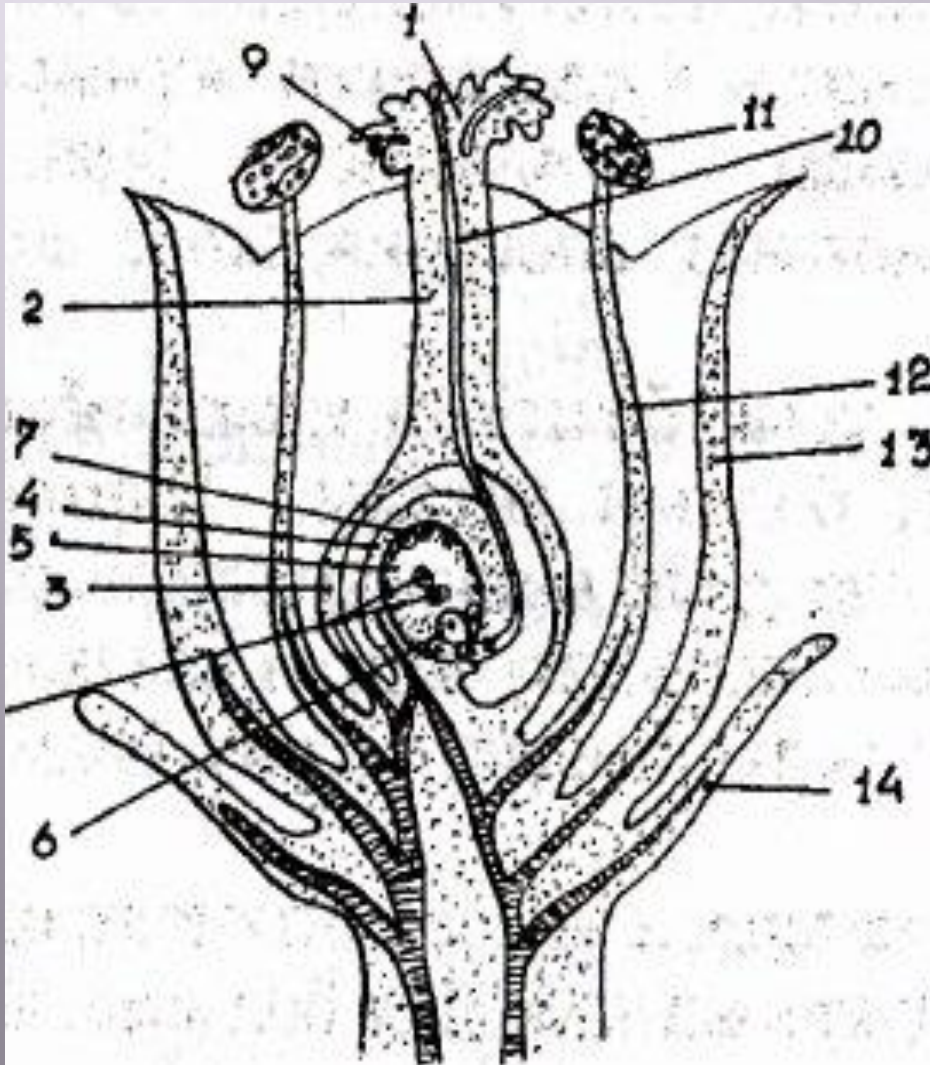

Дуговое

Сетчатое

Гүл құрылысы

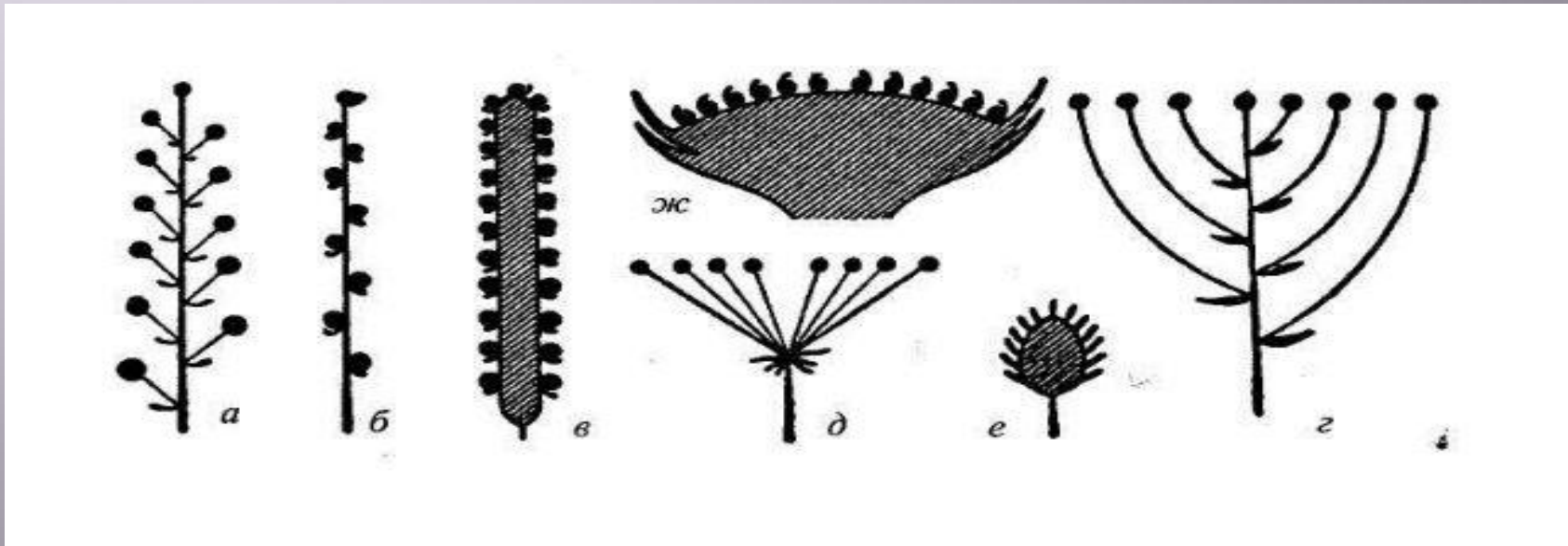

Қосарынан ұрықтанудың сызбанұсқасы:

- 1-аналық аузы,
- 2-аналық мойны,
- 3-жатын,
- 4-тұқым бүршігі,
- 5-ұрық қалтасы,
- 6-жұмыртқа аппараты,
- 7-антиподтар,
- 8-полярлық екі ядро,
- 9-аналық аузында өсе бастаған тозаң,
- 10-тозаң түтігі,
- 11-тозаңқап,
- 12-аталық жіпшесі,
- 13-күлте,
- 14-тостағанша

Гүлшоғырлар

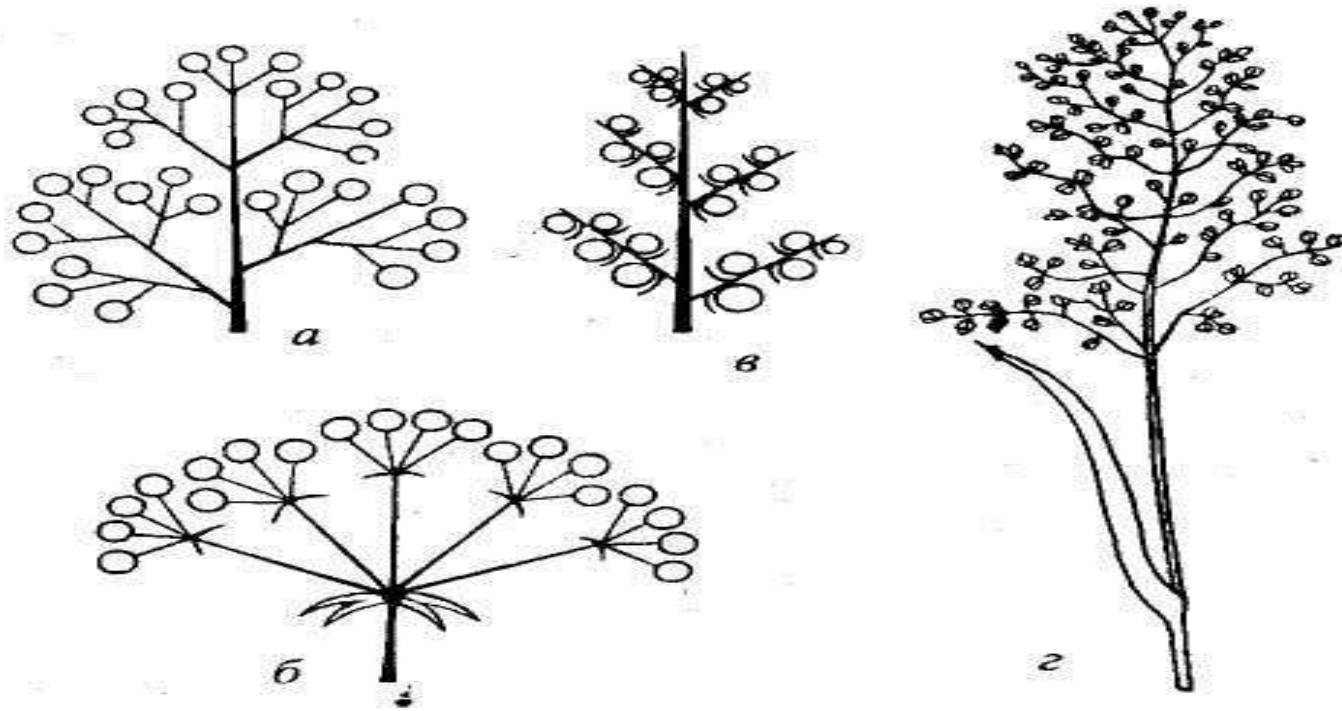
Гүлшоғыр (*inflorescentia*) – өсімдік өркенінде белгілі бір ретпен орналасатын ұсақ гүлдер жиынтығы.

Жай ботрикалық гүл шоғырлары.

а-жай шашақ, б-жай масақ, в-собық; д-жай шатыр, ж-себет, е- шоқпарбас; г- қалқанша

Гүлшоғырлар

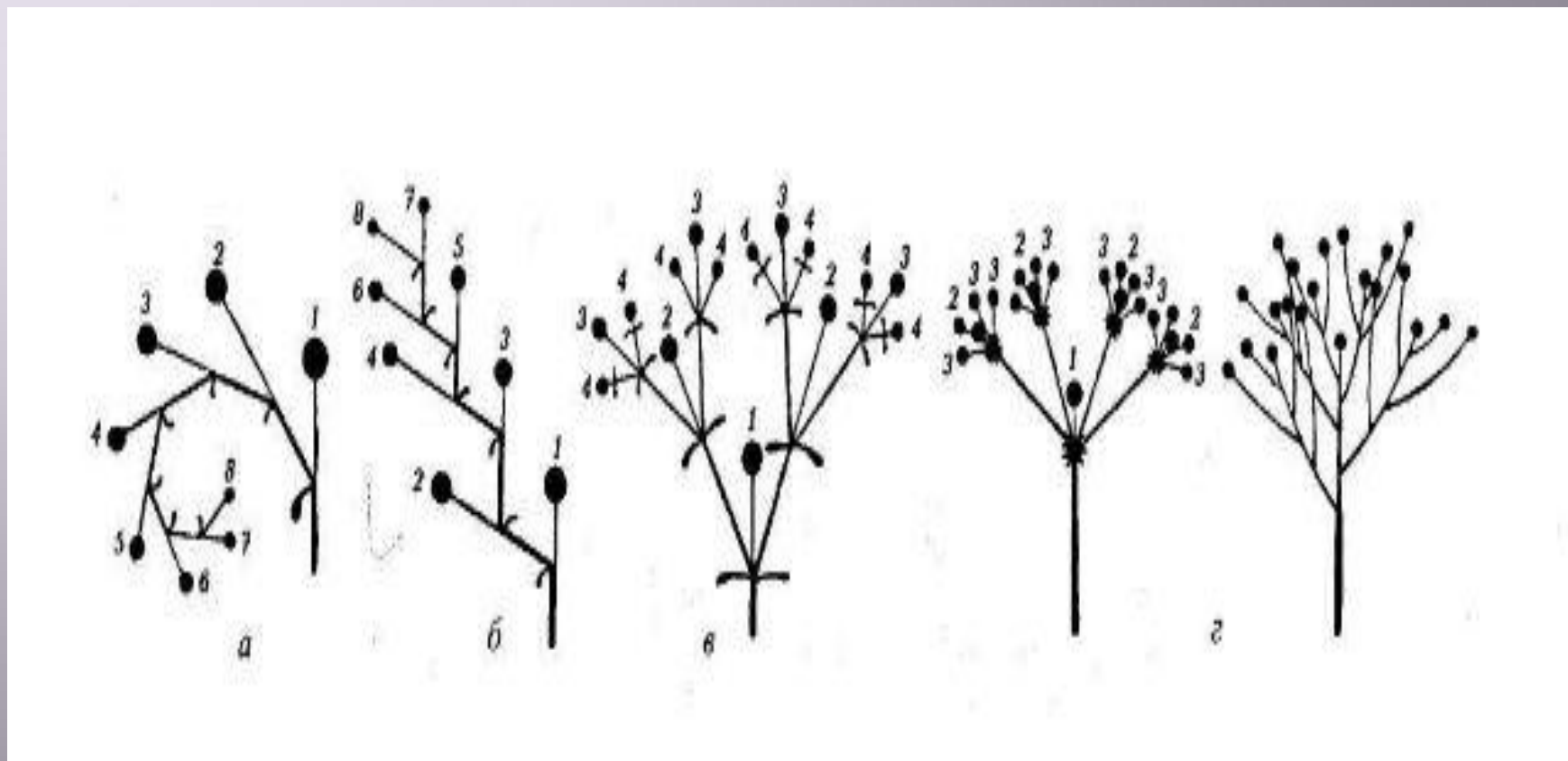

Күрделі ботрикалық гүл

шоғырлары

а-күрделі шашақ, б-күрделі шатыр, в-күрделі масақ, г-шашақбас немесе сыпыртқы.

Гүлшоғырлар

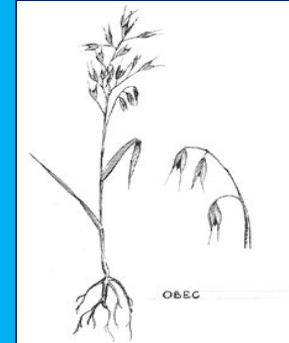

Симподилік және тирсоидты гүл шоғырлары

а-бұйра (монохазий); б-ирек (монохазий), в- дихазий,
г-плейохазий (қос ирек, тирс).

Дара жарнақтылар класы - *Monocotyledones*

- *Тұқымдастар:*
Астық тұқымдастар
 $P_{(2)+2} A_3 G_{(2)}$ - *бидай*

Даражарнақтылар класы - *Monocotyledones*

Лалагүл тұқымдастар- *Liliaceae* - *C_o3+3
A₃+3G(3)- қызғалдақ

Дара жарнақтылар класы - *Monocotyledones*

Пальмалар тұқымдасы

*C₃ C₀₃ A₃₊₃ G₍₃₎

Қосжарнақтылар класы - *Dicotylédones*

▣ Тұқымдастар:

- 1) Орамжапырақтар (крестгүлділер)-*Brasficaceae*
тұқымдасы * $Ca_4Co_4A_{(2+4)}G_4$

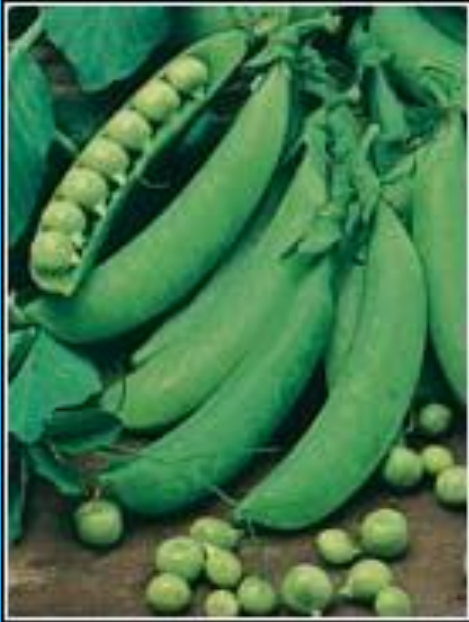
2) Раушангүлділер тұқымдасы - *Rosácea*

* $K_5 C_{5-0} A_{5-\infty} \underline{G_{\infty-1}}$

* $K_5 C_{5-0} A_{5-\infty} \underline{G_{\infty-1}}$

3) Бұршақ тұқымдастар

4) Алқа тұқымдастар - Solanaceae

* $Ca_{(5)}Co_{(5)}A_5G_4$

5) Астрагүлділер (күрделігүлділер) тұқымдасы - *Astraceae*

Сельдерейгүлділер (шатыршагүлділер) тұқымдасы - **Apiaceae**

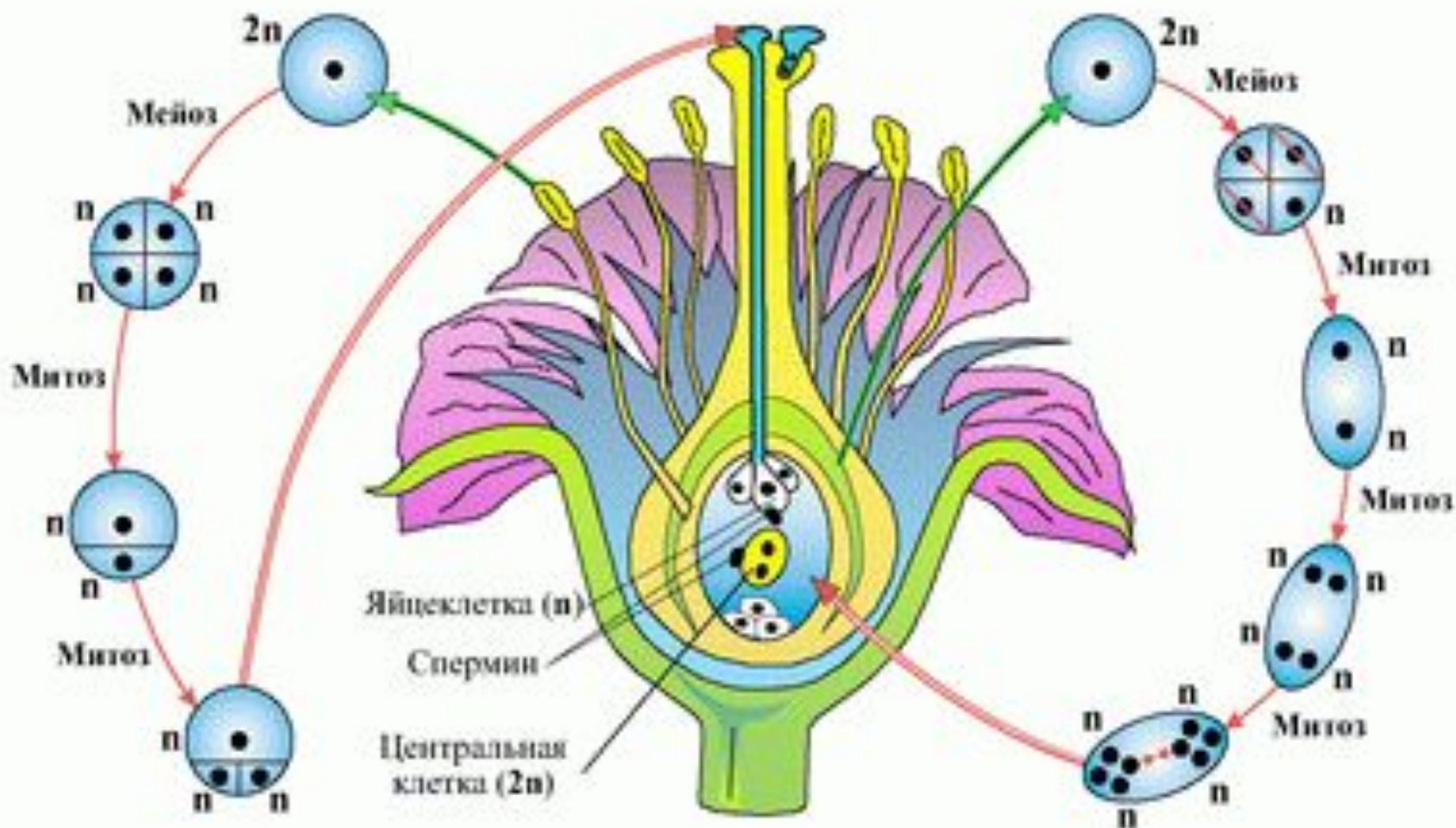

Қосарлы ұрықтану

- Бір жабық тұқымдылардың гүлдері желмен тозаңдануға, ал екіншілері бунақденелілермен тозаңдануға бейімделген. Қандай жолмен тозаңданғанына қарамастан, тозаң түйірлері аналықтың аузына келіп түседі. Осы жерде олар өніп, тозаң түтіктерін түзеді. Тозаң түтіктері арқылы аталық жыныс жасушалар тұқым бүршігіне өтеді. Осы жерде тозаң түтігіндегі екі аталық жыныс жасушаның бірі жұмыртқа жасушасын ұрықтандырады. Ал екінші аталық жыныс жасушасы тұқым бүршігінің ең үлкен орталық жасушасымен қосылады. Ұрықтанудың тек гүлді өсімдіктерге тән мұндай түрін қосарланып ұрықтану деп атайды.

Қосарлы ұрықтану

ДВОЙНОЕ ОПОЛОДОТВОРЕНИЕ У ПОКРЫТОСЕМЕННЫХ (ЦВЕТКОВЫХ) РАСТЕНИЙ

Жабық тұқымдылардың маңызы:

- ▣ Тағамдық
- ▣ Дәрілік
- ▣ Азықтық
- ▣ Декоративті
- ▣ Құрылыстық
- ▣ Техникалық
- ▣ Отын
- ▣ Улы

Облепиха

Лиатрис

Земляника лесная

Қорытынды

Гүл тек жабық тұқымды өсімдіктерде ғана түзілген. Аталықтармен аналықтар осы гүлде жетіледі. Аналықтың жатынында (Гүл түйіндерінде) тұқым бүршіктері орналасады. Жабық тұқымдылардың гүлдері бірінен-бірі мөлшері, пішіні, түсі және құрылысы бойынша ерекшеленеді. Бір жабық тұқымдылардың гүлдері желмен тозаңдануға, ал екіншілері бунақденелілермен тозаңдануға бейімделген. Қандай жолмен тозаңданғанына қарамастан, тозаң түйірлері аналықтың аузына келіп түседі. Осы жерде олар өніп, тозаң түтіктерін түзеді. Тозаң түтіктері арқылы аталық жыныс жасушалар тұқым бүршігіне өтеді. Осы жерде тозаң түтігіндегі екі аталық жыныс жасушаның бірі жұмыртқа жасушасын ұрықтандырады. Ал екінші аталық жыныс жасушасы тұқым бүршігінің ең үлкен орталық жасушасымен қосылады. Ұрықтанудың тек гүлді өсімдіктерге тән мұндай түрін қосарланып ұрықтану деп атайды. Сонымен, ұрықтанған жұмыртқа жасушадан ұрық пайда болады. Орталық жасуша екінші аталық жыныс жасушасымен қосылып, ұлғайып - эндосперм түзеді. Онда ұрыққа қажетті қор заттары жиналады. Тұқым бүршігінен – тұқым, ал жатынның қабырғаларынан жемісқап түзіледі.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. ↑ Solanaceae Juss., nom. cons. . Germplasm Resources
Батыс Қазақстан облысы. Энциклопедия. — Алматы: «Арыс» баспасы, 2002
2. ↑ Биология: Жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған оқулық.
3. Қазақ энциклопедиясы
4. Ағелеуов Е., Дөненбаева К., Агитова К., Иманкулова С. Ботаника.
5. Әметов Ә.Ә. Ботаника. Алматы, 2000.
6. Мухитдинов Н.М., Бегенов А.Б., Айдосова С.С. Өсімдіктер морфологиясы мен
7. Мәкенова М. Ботаника курсының практикумы. Алматы, 2000.
8. Сыбанбеков К.Ж., Игісінова Ж.Т., Шәріпханова А.С. Өсімдіктер анатомиясы. ШҚМУ,
9. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Биология / Жалпы редакциясын басқарған Э.Ғ.Д.,

*Назарларыңызға
рахмет!*